

Сценарне моделювання розвитку підприємництва в сільських територіях: інноваційні траєкторії зростання

Линдюк А. О.¹, Рурак І. В.²

Опубліковано	Секція	УДК
28.01.2026	Економіка	330.341.1:338.43:332.122

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18458032>

Анотація. У статті обґрунтовано можливостей використання сценарного моделювання як інструмента стратегічного управління розвитком підприємництва в сільських територіях в умовах трансформаційних змін, зумовлених воєнними викликами, інституційними перетвореннями та необхідністю післявоєнного відновлення економіки. Акцентовано увагу на обмеженості традиційних підходів до прогнозування, які ґрунтуються на екстраполяції трендів і не враховують багатоваріантність розвитку та високий рівень невизначеності зовнішнього середовища. Сценарний підхід розглядається як методична рамка, що дозволяє поєднати аналітичний аналіз ключових чинників впливу на підприємницьку активність із формуванням управлінських альтернатив у логіці «що буде, якщо...». Запропоновано ієрархічну модель чинників формування сценарних траєкторій розвитку підприємництва, яка відображає взаємозв'язок між інституційною спроможністю, людським капіталом, ресурсною базою, розвитком коопераційних мереж, проектною спроможністю та соціальним капіталом територіальних громад. У межах дослідження виокремлено три базові сценарії розвитку підприємництва в сільських територіях: активізаційно-проривний, стабілізаційно-адаптаційний та обмежувально-ризиковий. Для кожного з них визначено характерні риси, потенційні наслідки для локальної економіки та ключові управлінські орієнтири. Показано, що відмінності між сценаріями зумовлюються не окремими факторами, а конфігурацією їх взаємодії, що формує різні траєкторії інноваційного зростання. Практичне значення результатів полягає у можливості використання сценарного моделювання в процесі стратегічного планування розвитку територіальних громад, формування портфеля проєктів підтримки підприємництва, вибору пріоритетів інфраструктурних інвестицій та підвищення узгодженості дій між органами місцевого самоврядування, бізнесом і інституціями розвитку.

Ключові слова: сценарне моделювання, сільські території, підприємництво, інноваційні траєкторії зростання, стратегічне управління, територіальні громади.

¹ д.е.н, в.о. професора кафедри міжнародних економічних відносин та маркетингових стратегій Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9940-8991>

² аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та маркетингових стратегій Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3166-7657>

Scenario Modeling of Entrepreneurship Development in Rural Areas: Innovative Growth Trajectories

Annotation. The article substantiates the possibilities of using scenario modelling as a tool of strategic management of entrepreneurship development in rural areas under transformational conditions caused by wartime challenges, institutional changes, and the need for post-war economic recovery. Attention is drawn to the limitations of traditional forecasting approaches based on trend extrapolation, which fail to account for development variability and the high level of environmental uncertainty. The scenario approach is considered as a methodological framework that integrates analytical assessment of key factors influencing entrepreneurial activity with the formulation of managerial alternatives within the “what if” logic. An hierarchical model of factors shaping scenario trajectories of entrepreneurship development is proposed, reflecting the interrelationships between institutional capacity, human capital, resource base, development of cooperative networks, project capacity, and social capital of territorial communities. The study identifies three basic scenarios of entrepreneurship development in rural areas: activation-breakthrough, stabilisation-adaptation, and constraint-risk. For each scenario, characteristic features, potential impacts on the local economy, and key managerial orientations are defined. It is demonstrated that differences between scenarios are determined not by individual factors but by specific configurations of their interaction, which shape alternative trajectories of innovative growth. The practical relevance of the results lies in the possibility of applying scenario modelling in strategic planning of territorial community development, formation of project portfolios to support entrepreneurship, prioritisation of infrastructure investments, and strengthening coordination between local self-government bodies, business, and development institutions.

Keywords: scenario modelling, rural areas, entrepreneurship, innovative growth trajectories, strategic management, territorial communities.

Вступ

Сучасний соціально-економічний розвиток сільських територій України відбувається в умовах глибоких трансформацій, зумовлених воєнними викликами, структурними змінами аграрного сектору, демографічними зрушеннями та необхідністю формування нових моделей просторового розвитку. Втрата виробничого потенціалу, обмеженість інвестиційних ресурсів, міграційні процеси та звуження локальних ринків праці істотно посилюють асиметрії між міськими й сільськими територіями, що актуалізує потребу пошуку ефективних механізмів активізації економічної діяльності на місцевому рівні. У цьому контексті підприємництво постає системоутворювальним механізмом активізації економічного життя сільських територій, який забезпечує створення доданої вартості, розширення можливостей зайнятості та зміцнення фінансової спроможності територіальних громад.

Питання розвитку підприємництва в сільських територіях достатньо широко представлені у наукових дослідженнях вітчизняних учених, у яких підприємницька діяльність розглядається як ключовий чинник диверсифікації економічної структури, формування зайнятості та підвищення фінансової спроможності територіальних громад. Так, у працях В. В. Липчука, Н. В. Липчук та О. Г. Солтиса підприємництво трактується як системна складова інтегрованого розвитку сільського господарства і сільських територій, що забезпечує формування багатосекторної економіки та посилення міжгалузевої взаємодії [8]. Аналогічні висновки щодо ролі підприємництва у стимулюванні місцевого економічного розвитку та соціальної стабільності сільських громад обґрунтовуються у дослідженнях П. О. Оліщука [10], а також у працях, присвячених управлінню бізнес-активністю територіальних громад [7; 16].

Окремий блок досліджень зосереджений на аналізі організаційно-економічних та інституційних чинників розвитку підприємництва в сільських територіях. Зокрема, Н. В.

Трусова, О. В. Гривківська та Л. О. Болтянська розглядають розвиток підприємницької діяльності як результат функціонування цілісного організаційно-економічного механізму, що поєднує фінансові, інституційні та інфраструктурні інструменти підтримки [13]. Р. І. Дорош, Т. М. Мигович та С. І. Грінченко акцентують увагу на ролі організаційно-економічних інструментів підвищення інвестиційної та підприємницької привабливості сільських територіальних громад, підкреслюючи значення локальної інфраструктури розвитку бізнесу та механізмів стимулювання підприємницьких ініціатив [3]. Водночас О. В. Пристемський та А. М. Сакун відзначають важливість державної підтримки сталого розвитку підприємництва як умови зниження територіальних диспропорцій і посилення економічної активності в сільській місцевості [11].

У наукових працях також приділяється значна увага структурним характеристикам підприємницького середовища сільських територій та особливостям його трансформації. Ю. Лопатинський та З. Кобеля обґрунтовують необхідність формування структурно-функціональних моделей розвитку підприємництва, які забезпечують адаптацію локальної економіки до змін ринкової кон'юнктури та інтеграцію сільських територій у регіональні економічні системи [9]. Подібні підходи простежуються і в дослідженнях, присвячених бізнес-моделям розвитку сільських територій, де наголошується на доцільності поєднання підприємницької активності з партнерськими формами взаємодії та інноваційними управлінськими інструментами [14].

Паралельно формується науковий напрям, орієнтований на використання економіко-математичного моделювання для оцінювання соціально-економічних процесів у сільських територіях. У працях В. В. Бойка розкриваються можливості моделювання розвитку сільських територій з позицій прогнозування змін у соціально-економічній системі та оцінювання результативності управлінських рішень [1], тоді як В. М. Жук акцентує увагу на біхевіористичних аспектах моделювання, пов'язаних із поведінковими характеристиками суб'єктів економічної діяльності [4]. Практичні аспекти використання економіко-математичних моделей для оцінювання результативності використання економічного потенціалу регіонів представлені у дослідженнях Д. І. Шеленка, О. Г. Шпикуляка та І. Ф. Баланюка [15], а також у праці А. Сави, Б. Сидорука та Р. Волошина, де обґрунтовується доцільність поєднання кількісних методів аналізу з оцінюванням показників сталого розвитку [12].

Разом із тим, попри наявність значного масиву досліджень щодо підприємництва та соціально-економічного розвитку сільських територій, у більшості наукових праць домінує факторний, інституційний або структурно-аналітичний підхід. Питання формування альтернативних сценаріїв розвитку підприємницької діяльності з урахуванням інноваційних траєкторій зростання та комплексних соціально-економічних ефектів для територіальних громад залишаються недостатньо опрацьованими, що знижує прогностичні можливості стратегічного планування розвитку сільських територій і обмежує інструментарій формування ефективної політики підтримки підприємництва в умовах післявоєнної трансформації економіки.

Метою статті є формування та обґрунтування альтернативних сценаріїв розвитку підприємництва в сільських територіях на основі сценарного моделювання з метою визначення інноваційних траєкторій економічного зростання та їх потенційних соціально-економічних ефектів для територіальних громад.

Результати

Сценарне моделювання як інструмент стратегічного управління підприємництвом у сільських територіях набуває особливої ваги в умовах, коли соціально-економічний простір одночасно зазнає кількох хвиль трансформацій. До них належать воєнні деструкції та пов'язані з ними демографічні й інфраструктурні втрати, післявоєнна

відбудова та структурна модернізація, зміни у просторовій організації економіки, інституційні перетворення в межах децентралізації, а також євроінтеграційні імпульси, що формують нові стандарти, ринки та вимоги до конкурентоспроможності. За таких обставин традиційні підходи планування (екстраполяція трендів, лінійне прогнозування, «середні» сценарії без аналізу шоків) не забезпечують достатньої прогностичної якості й не дають необхідного методичного підґрунтя для прийняття управлінських рішень щодо підтримки підприємницьких ініціатив, модернізації локальної економіки та формування інноваційних траєкторій зростання.

Сільські території, на відміну від урбанізованих центрів, мають специфічний профіль вразливості: вузькість локальних ринків, обмежений доступ до фінансових ресурсів, нерівномірність інфраструктурного забезпечення, дефіцит управлінських компетентностей у частини місцевих акторів, а також підвищену залежність підприємницької активності від логістики, трудових ресурсів і стану соціального капіталу. Водночас саме ці території часто мають «прихований» потенціал розвитку, що активується через інноваційні практики: диверсифікацію видів діяльності, розвиток переробки, коопераційні моделі, локальні кластери, цифрові канали збуту, короткі ланцюги постачання, використання природного та культурного ресурсу для формування нових ринкових ніш. З огляду на це, сценарний підхід є методологічно доцільним, оскільки дає змогу не просто «описати майбутнє», а сконструювати поле можливих траєкторій розвитку підприємництва в сільських територіях, визначити критичні драйвери та бар'єри, сформувані варіанти управлінських реакцій у логіці «що буде, якщо...».

Метод сценаріїв, на відміну від одновимірних прогнозів, орієнтується на багатоваріантність та наявність альтернативних майбутніх станів системи. Його перевага полягає у врахуванні невизначеностей, шоківих чинників, інституційних розривів, а також людського чинника як активної змінної:

- рівня проактивності місцевого управління;
- готовності бізнесу до змін;
- здатності підприємницьких мереж до кооперації;
- сформованості довіри та солідарності.

Для сільських територій це принципово важливо, адже підприємництво тут функціонує не лише як сукупність економічних одиниць, а як елемент соціоекономічної екосистеми, в якій значна частина рішень, ресурсів і можливостей формується через взаємодію місцевих інституцій, неформальних мереж, лідерів громад, організацій підтримки бізнесу, освітніх і наукових осередків.

З позицій сучасної наукової думки, сценарне моделювання є «адекватним методом дослідження перспектив розвитку інноваційних процесів, із застосуванням методики, основаної на алгоритмі сценарного моделювання, яке складається з логічно побудованої послідовності кроків, організованих у структуру, що має блоки, цикли та ядро, яке складають специфічні процедури побудови теоретичної та сценарної моделей, формування структури варіантів, експертної оцінки характеристик факторів, розрахунків за сценарною моделлю, описів отриманих сценаріїв» [2, с. 502]. У такій логіці сценарії виконують функцію не «разового документа», а інструмента стратегічного мислення, який може періодично актуалізуватися під впливом змін середовища, нових ризиків чи можливостей. Саме в цьому проявляється адаптивність сценарного підходу: сценарій є моделлю, що підлягає перегляду й уточненню, а не фіксованим планом. У контексті розвитку підприємництва в сільських територіях це означає, що сценарне моделювання повинно інтегрувати як «жорсткі» параметри (ресурсна база, інфраструктура, доступ до фінансування, демографічні тенденції), так і «м'які» змінні (соціальний капітал, довіра, підприємницька культура, якість місцевого лідерства).

Поглиблення теоретико-методологічних основ сценарного аналізу дозволяє чіткіше визначити його цільову функцію у стратегуванні розвитку підприємництва в сільських територіях. Як зазначає М. З. Згуровський, сценарне моделювання слід розглядати як системну методологію передбачення, що виходить за межі екстраполяційних методів прогнозування [5]. Такий підхід передбачає моделювання не лише найбільш імовірних, а й критичних, малоімовірних, але значущих сценаріїв, які часто й визначають реальну траєкторію розвитку. Для сільських територій, де ризики мають не тільки економічну, а й безпекову та демографічну природу, ця особливість є визначальною: саме «крайні» варіанти (різке згортання ресурсів, хвиля міграції, руйнування логістики, регуляторні зміни) можуть формувати переломні точки, після яких повернення до попередньої траєкторії стає неможливим без системного втручання.

У методологічному вимірі сценарне моделювання розвитку підприємництва в сільських територіях доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних площинах: аналітичній та управлінській. Аналітична площина передбачає ідентифікацію ключових факторів впливу, формування робочих гіпотез, оцінювання взаємозалежностей між чинниками та прогнозування можливих наслідків реалізації альтернативних сценаріїв. Управлінська площина, своєю чергою, орієнтована на розробку інструментів стратегічного впливу й адаптації, зокрема через коригувальні дії, адаптивні рішення та формування стратегічних альтернатив.

Поєднання зазначених площин надає сценарному підходу прикладної спрямованості, оскільки він виходить за межі суто діагностичного аналізу та формує аналітичне підґрунтя для вибору політик підтримки підприємництва, формування портфеля проектів місцевого розвитку, визначення механізмів стимулювання інноваційної активності, розвитку кооперації, інституційної інфраструктури та людського капіталу.

Сучасні прикладні підходи до побудови сценаріїв, зокрема розробки З. Коваль, адаптують класичну методологію до потреб стратегічного управління, виділяючи два формати: багатоваріантний (оптимістичний, песимістичний та ймовірний сценарії) і моноваріантний (із коригувальними розгалуженнями на основі одного базового сценарію) [6, с. 46]. Для дослідження розвитку підприємництва в сільських територіях багатоваріантний підхід є більш продуктивним, оскільки дозволяє формувати альтернативні траєкторії зростання залежно від комбінації чинників: інституційної стабільності, доступу до зовнішніх ресурсів, здатності бізнесу до інновацій, ефективності місцевого управління, рівня безпеки, а також динаміки ринків збуту. Водночас моноваріантний формат може бути корисним для практичного стратегування на рівні конкретної території (громади/групи громад), коли вже обрано базовий курс розвитку, але необхідно «вбудувати» механізми реагування на відхилення від очікуваних умов.

Сценарне моделювання в дослідженні розглядається як методична рамка, що забезпечує:

- (1) ідентифікацію ключових чинників впливу на розвиток підприємництва в сільських територіях;
- (2) формування альтернативних траєкторій зростання залежно від ресурсної, інституційної та кадрової спроможності територій;
- (3) структуризацію управлінських рішень у логіці «що буде, якщо...»;
- (4) обґрунтування стратегічних альтернатив і адаптивних механізмів підтримки підприємництва.

Такий підхід передбачає зміщення аналітичного фокусу від переважно кількісних індикаторів до оцінювання якісних трансформацій економічного середовища, зокрема розвитку інноваційної культури, коопераційних мереж, диверсифікації ринків і здатності громад до проектної та партнерської діяльності.

Побудова сценаріїв розвитку підприємництва в сільських територіях потребує визначення системи вихідних припущень, які окреслюють рамкові умови зовнішнього середовища та внутрішні параметри локальної соціоекономічної системи. У межах сценарного підходу припущення виконують подвійну функцію: по-перше, вони фіксують базові контури «сцени», на якій розгортатиметься динаміка підприємницького розвитку; по-друге, вони дозволяють диференціювати сценарії за логікою «що буде, якщо...», відокремлюючи стійкі (інваріантні) параметри від змінних (варіативних), що формують альтернативні траєкторії зростання.

З огляду на трансформаційний контекст, до базових припущень у рамках сценарного моделювання доцільно віднести:

інституційні рамки розвитку підприємництва залишаються стабільними, а ключові законодавчі акти у сфері місцевого самоврядування, транскордонного співробітництва та євроінтеграції продовжують впроваджуватись;

- децентралізаційна модель зберігається, що передбачає збільшення повноважень і відповідальності громад у сфері економічного розвитку;
- воєнно-політичний контекст залишається напруженим, однак поступово забезпечується стабілізація внутрішньої ситуації в центральних і західних регіонах;
- безпекова ситуація залишається напруженою у прифронтових регіонах, що обмежує потенціал розвитку, натомість в умовно безпечних громадах спостерігається часткова стабілізація функціонування підприємницьких структур та відкриття нових ніш на тлі релокації бізнесу;
- доступ до міжнародної технічної допомоги та інституцій ЄС зберігається, а у деяких громадах навіть розширюється у зв'язку з євроінтеграційними процесами та участю в програмах типу Interreg, U-LEAD, Horizon Europe.

Наведений блок припущень формує «опорну рамку» сценарного моделювання і, водночас, задає загальний горизонт невизначеності. У межах сільських територій важливо підкреслити, що однакові припущення можуть мати різну силу впливу: для територій із розвиненою інфраструктурою, сильним людським капіталом і сформованими підприємницькими мережами вони відкривають можливості масштабування; для територій з дефіцитом ресурсів і інституційною слабкістю – можуть залишатися лише декларативним фоном без відчутної економічної віддачі. Саме тому наступним кроком є виокремлення ключових чинників, що формують моделювальну основу для сценаріїв, та їх ієрархізація.

У запропонованій логіці ключові чинники впливу доцільно структурувати ієрархічно – від фундаментальних передумов до «каталізаторів прориву». Такий підхід дозволяє уникнути переліковості та випадковості в доборі факторів і забезпечує системність сценарного аналізу. Ієрархічне представлення чинників доцільно візуалізувати у форматі піраміди сценарного потенціалу (див. рис. 1), що демонструє послідовність нарощування спроможності: від стабілізувальних елементів до факторів стратегічної дії.

Пірамідальна модель відображає логіку, за якої основа сценарного потенціалу формується на рівні інституційної спроможності, людського капіталу та економічної бази, тоді як верхні рівні концентрують чинники, що забезпечують прискорення: кооперація та мережеві взаємодії, доступ до зовнішніх ресурсів, проектна спроможність, рівень проактивності управлінської команди, суспільна консолідація та соціальний капітал. Саме верхівка піраміди виконує роль каталізатора: вона визначає, чи здатна територія не лише адаптуватися до зовнішніх умов, а й трансформувати їх у можливості для інноваційної траєкторії зростання. Така логіка узгоджується з тезою про включення людського чинника як активної змінної у моделювання майбутнього та підкреслює, що

сценарії визначаються не тільки ресурсами, а й здатністю локальних акторів діяти стратегічно.

Рис. 1. Ієрархія чинників формування сценарних траєкторій розвитку підприємництва в сільських територіях.

Джерело: власна розробка

З метою конкретизації прикладних аспектів використання сценарного підходу в управлінні розвитком підприємництва доцільно систематизувати основні напрями його застосування, цілі, очікувані результати та практичне значення для територіальних громад. Така структуризація дозволяє розкрити функціональну роль сценарного моделювання не лише як інструмента прогнозування, а й як складової стратегічного управління розвитком локальних підприємницьких екосистем. Узагальнені характеристики використання сценарного підходу у стратегуванні розвитку підприємництва в сільських територіях подано в табл. 1.

Таблиця 1

Сценарне моделювання у стратегуванні розвитку підприємництва в сільських територіях

Напрямок застосування сценарного підходу	Мета застосування	Очікуваний результат	Практичне значення для громади
Ідентифікація ключових чинників впливу	Виявлення рушіїв змін і стримувальних чинників, що	Формування факторної бази для сценарного моделювання	Обґрунтування цілей і пріоритетів стратегічного розвитку

	формують сценарну основу		
Розробка альтернативних сценаріїв розвитку	Формування варіативних моделей розвитку (оптимістичний, песимістичний, інерційний)	Побудова логіки альтернативного розвитку підприємництва в громаді	Підготовка до функціонування в умовах невизначеності
Адаптація міжнародного досвіду	Урахування зарубіжних практик у місцевому контексті з урахуванням трансформаційних викликів	Визначення адаптивних механізмів підтримки підприємництва	Підвищення ефективності політик місцевого розвитку
Структуризація управлінських рішень	Формування аналітичних моделей типу «що буде, якщо...» на основі вхідних припущень	Розробка гнучких сценарних рішень для локального стратегування	Підвищення здатності до адаптації та управлінської гнучкості

Джерело: власна розробка

Наведені в табл. 1 напрями застосування сценарного підходу відображають його багатofункціональний характер у системі стратегічного управління розвитком підприємництва. Зокрема, сценарне моделювання забезпечує формування факторної основи для стратегічних рішень, створює умови для варіативності управлінських стратегій в умовах невизначеності, сприяє адаптації зовнішнього досвіду до локального соціально-економічного контексту, а також структуризує процес ухвалення управлінських рішень у форматі альтернативних траєкторій розвитку.

У такому трактуванні сценарний підхід виконує не лише аналітичну, а й інституційно-організаційну функцію, оскільки сприяє підвищенню узгодженості дій між суб'єктами місцевого розвитку, зменшенню фрагментарності управлінських рішень та формуванню більш системного бачення перспектив економічної активності. Для сільських територій це має принципове значення з огляду на обмеженість ресурсної бази, залежність від зовнішніх факторів і необхідність координації дій органів місцевого самоврядування, бізнесу, освітніх і громадських інституцій у процесі формування підприємницького середовища.

Методична логіка побудови сценаріїв у межах дослідження передбачає послідовність етапів:

- формулювання цілей сценарного моделювання;
- ідентифікація ключових факторів впливу (інституційних, кадрових, ресурсних, соціально-економічних) із використанням SWOT-аналізу, контент-аналізу стратегічних документів, експертного опитування;
- групування факторів за рівнями впливу та взаємозв'язків із застосуванням ієрархічного підходу (за аналогією з методом Сааті);
- побудова сценарних варіантів (оптимістичний, інерційний, песимістичний);
- оцінювання ймовірності реалізації сценаріїв та їхніх наслідків у форматі «що буде, якщо...»;
- формування сценарно орієнтованої стратегії – базовий сценарій + адаптивні механізми реагування.

З урахуванням наведених вихідних припущень та ієрархії ключових чинників впливу, побудова сценаріїв розвитку підприємництва в сільських територіях доцільно здійснюється як моделювання альтернативних траєкторій зростання, що залежать від комбінації внутрішньої спроможності території та динаміки зовнішнього середовища. Важливо підкреслити: сценарії у цьому контексті не зводяться до «оптимістичного набору бажань» або «песимістичного переліку загроз». Вони є інструментами стратегічної навігації у середовищі невизначеності й мають забезпечити керованість розвитку, тобто здатність ключових учасників місцевих соціально-економічних процесів приймати рішення, коригувати пріоритети, мобілізувати ресурси та забезпечувати реалізацію інноваційних траєкторій зростання навіть за несприятливих умов.

У межах сценарного підходу доцільним є виокремлення трьох базових варіантів розвитку підприємництва в сільських територіях: оптимістичного, інерційного та песимістичного. Інерційний сценарій при цьому слід трактувати не як траєкторію деградації, а як стабілізацію без суттєвого поступу – типову для територій, які здатні підтримувати базові економічні функції, але не мають достатніх передумов для системного інноваційного прориву. Песимістичний сценарій, своєю чергою, відображає звуження можливостей унаслідок поєднання зовнішніх шоків і внутрішніх обмежень, що призводить до згортання підприємницької активності, втрати людського капіталу, розривів у коопераційних ланцюгах і зростання залежності від зовнішньої допомоги.

Оптимістичний сценарій (активізаційно-проривний) формується за умов високої інституційної готовності до змін, наявності стратегічного бачення, розвиненої проектно-спроможності та доступу до зовнішніх ресурсів. Для сільських територій у такій траєкторії критично важливою є здатність підприємництва переходити від локальної замкненості до мережевого розвитку: участі у кластерах і коопераційних моделях, інтеграції в міжрегіональні ланцюги створення доданої вартості, активного використання цифрових рішень (маркетплейсів, електронної комерції, сервісів управління виробництвом і збутом). Інноваційні траєкторії зростання реалізуються через диверсифікацію підприємницьких ніш, розвиток переробки, підвищення продуктивності та формування локальних «інноваційних ядер» – мереж підприємців, освітніх осередків, дорадчих сервісів і партнерських програм.

Інерційний сценарій (стабілізаційно-адаптаційний) характеризує території з помірною спроможністю, де підприємництво орієнтоване на підтримання наявного рівня активності, а інноваційність має фрагментарний характер. У таких умовах відбувається часткова адаптація до змін без структурного зсуву в бік нових секторів і технологій. Основними механізмами збереження підприємницької динаміки залишаються традиційні моделі господарювання, обмежені інвестиції, локальна орієнтація збуту та ситуативне впровадження цифрових інструментів. Водночас за умови цілеспрямованої управлінської підтримки цей сценарій може виконувати роль перехідної траєкторії, що дозволяє зберегти підприємницький потенціал і підготувати передумови для переходу до активізаційно-проривного розвитку.

Песимістичний сценарій (обмежувально-ризиковий) формується за поєднання внутрішніх дефіцитів і зовнішніх загроз: нестачі кадрового потенціалу та управлінських компетентностей, деградації інфраструктури, звуження ринку праці, слабкої інституційної підтримки та тривалої безпекової невизначеності. У таких умовах підприємництво часто редукується до форм самозайнятості або «виживальної» економічної активності, втрачає інноваційну компоненту й не створює мультиплікативного ефекту для території. Посилюється міграційне вибуття населення, руйнуються підприємницькі мережі, знижується рівень соціального капіталу та довіри до інституцій, що ускладнює відновлення навіть за покращення зовнішніх умов.

Порівняльний аналіз сценаріїв дозволяє дійти принципового методичного висновку: відмінності між траєкторіями розвитку визначаються не окремими чинниками, а конфігурацією їхньої взаємодії. Інноваційні траєкторії зростання в сільських територіях формуються як результат синергії інституційної спроможності місцевого управління, якості людського капіталу й підприємницької культури, доступу до ресурсів і фінансових інструментів, розвитку коопераційних зв'язків та проектною спроможності до стратегічної дії. У цій логіці сценарний підхід дає змогу розглядати розвиток підприємництва не як набір розрізнених заходів, а як динамічну систему, здатну переходити між різними режимами функціонування залежно від управлінських рішень і зовнішніх умов.

Водночас сценарне моделювання формує простір для вибору управлінських альтернатив. Для активізаційно-проривної траєкторії ключовими орієнтирами є масштабування інноваційних практик, розвиток кластерних і партнерських ініціатив, інституціоналізація інфраструктури підтримки бізнесу, стимулювання інвестицій у переробку та цифрову трансформацію. Для стабілізаційно-адаптаційної – підтримка життєздатності підприємницького середовища, формування локальних «точок зростання», розвиток компетентностей і проектних навичок, що створюють передумови для переходу до вищих траєкторій розвитку. Для обмежувально-ризикової траєкторії першочерговими є антикризові заходи, збереження базових економічних функцій, відновлення інституційної довіри та концентрація зовнішньої підтримки на відбудові підприємницької інфраструктури.

Таким чином, сценарне моделювання у сфері розвитку підприємництва в сільських територіях виступає не лише інструментом прогнозування, а й механізмом формування адаптивних стратегій, здатних враховувати складну комбінацію ризиків, обмежень і можливостей трансформаційного середовища. Саме це створює підґрунтя для переходу від ситуативного реагування до проактивного стратегічного управління розвитком підприємницького потенціалу територій.

Висновки

Розвиток підприємництва в сільських територіях в умовах трансформаційних змін набуває особливого значення як чинник економічної стабілізації, збереження людського потенціалу та формування передумов для довгострокового зростання. В умовах воєнних викликів, міграційних процесів, обмеженості інвестиційних ресурсів і нерівномірності просторового розвитку традиційні підходи до планування виявляються недостатніми, що актуалізує потребу використання гнучких інструментів стратегічного аналізу. У цьому контексті сценарне моделювання виступає ефективною методичною основою для формування варіативних траєкторій розвитку підприємництва з урахуванням як внутрішньої спроможності територій, так і характеру зовнішніх умов.

Використання сценарного підходу дозволяє перейти від фрагментарного реагування на виклики до системного стратегування розвитку, у межах якого підприємництво розглядається як динамічний елемент локальної соціально-економічної системи. Інноваційні траєкторії зростання у сільських територіях формуються через поєднання інституційної спроможності місцевого управління, розвитку людського капіталу, доступу до фінансових ресурсів, розширення коопераційних зв'язків та інтеграції у міжрегіональні й міжнародні мережі. Саме синергія цих складових створює умови для переходу від інерційних моделей господарювання до мережевих і кластерних форм розвитку підприємництва.

Запропонована типологія сценаріїв розвитку підприємництва відображає різні конфігурації потенціалу та ризиків, з якими стикаються сільські території. Оптимістична траєкторія пов'язана з розвитком переробки, диверсифікацією підприємницьких ніш, цифровізацією бізнес-процесів та активним залученням до

партнерських програм. Інерційний сценарій забезпечує збереження базового рівня економічної активності та може виконувати роль перехідного етапу до глибших структурних змін. Песимістичний сценарій сигналізує про загрози економічної деградації, втрату людського капіталу та зростання залежності від зовнішньої підтримки, що вимагає переорієнтації політик на антикризові інструменти та соціально-економічну стабілізацію.

Практична цінність сценарного моделювання для управління розвитком сільських територій полягає у можливості узгодження стратегічних цілей із реальними ресурсними та інституційними обмеженнями, формуванні портфеля проєктів розвитку, виборі механізмів підтримки підприємницьких ініціатив і визначенні пріоритетів інфраструктурних інвестицій. Такий підхід сприяє підвищенню керованості соціально-економічних процесів, зменшенню хаотичності управлінських рішень та посиленню взаємодії між органами місцевого самоврядування, бізнесом, освітніми установами та інституціями підтримки підприємництва.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі доцільно пов'язувати з розробкою системи кількісних індикаторів переходу між сценарними траєкторіями, удосконаленням інструментів оцінювання підприємницької спроможності сільських територій, а також з апробацією сценарних моделей у процесі стратегічного планування розвитку конкретних територіальних громад з різним рівнем соціально-економічного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Бойко, В. В. (2014). Моделювання соціально-економічного розвитку сільських територій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, (4), 298-305.
2. Давидова О.Ю. Сценарне моделювання – оптимальний підхід до планування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2014. Вип. 2. С. 498–503.
3. Дорош, Р. І., Мигович, Т. М., & Грінченко, С. І. (2025). Організаційно-економічні інструменти підвищення привабливості сільських територіальних громад. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, (19). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15571121>.
4. Жук, В. М. (2017). Теоретичні основи моделювання розвитку сільських територій: біхевіористичний аспект. *Облік і фінанси*, (3), 169-179.
5. Згуровський М. З. Сценарний аналіз як системна методологія передбачення. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2002. № 1. С. 5–36.
6. Коваль З. О. Оцінювання ефективності стратегії підприємства методами сценарного аналізу. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2020. Т. 2, № 2. С. 43–52.
7. Линдюк А. Підприємницька діяльність у територіальних громадах: сутність і завдання. *Аграрна економіка*. 2024. 18(3–4). URL: http://agrarianeconomy.lnau.edu.ua/images/docs/ae_2024_17_3-4/AE-17_3-4_7.pdf.
8. Липчук В. В. Підприємництво в розвитку інтегрованого сільського господарства і сільських територій / В. В. Липчук, Н. В. Липчук, О. Г. Солтис. – Львів : Сполом, 2013. – 302 с.
9. Лопатинський Ю., Кобеля З. Структурно-функціональні засади розвитку підприємництва на сільських територіях. *Економіка АПК*. 2021. № 12. С. 65–73. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4253/Lopatynskiy_EPAK_12_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
10. Оліщук П. Підприємництво та його значення у розвитку сільських територій. *Агросвіт*. 2012. №3. С. 43-45.
11. Пристемський О., Сакун А. Державна підтримка сталого розвитку підприємництва сільських територій. *Сталий розвиток економіки, суспільства та підприємництва*:

- матеріали Міжнар.наук.-практ. конф., Івано-Франківськ, 27-28 квітня 2023 р./ За ред. І. Перезової. – Львів: Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. С. 690-693. URL: https://nung.edu.ua/sites/default/files/2023-05/збірник_тез.pdf.
12. Сава, А., Сидорук, Б., & Волошин, Р. (2021). Удосконалення розвитку сільських територій за результатами економіко-математичного моделювання. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*, 1(3-4), 86-100.
 13. Трусова Н.В., Гривківська О.В., Болтянська Л.О. Організаційно-економічний механізм розвитку підприємництва на сільських територіях. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного* (економічні науки). 2022. № 2(46). С. 135-143. DOI: <https://doi.org/10.31388/2519-884X-136-142>.
 14. Чемерис В., Душка В., Максим В. та Соломонко Д. (2019). Бізнес-модель розвитку сільських територій України. *Аграрна та ресурсна економіка: міжнародний науковий електронний журнал*, 1(5), 154–176. DOI: 10.51599/are.2019.05.01.10.
 15. Шеленко, Д. І., Шпикуляк, О. Г., & Баланюк, І. Ф. (2023). Оцінювання результативності використання економічного потенціалу сільських територій регіону: аспекти сталого розвитку. *Цифрова економіка та економічна безпека*, (8 (08)), 12-16.
 16. Management of business activity of territorial communities: case of Ukraine / K. Vaskivska, A. Lyndyuk, O. Danyliuk, A. Kucher, Y. Vaskivskyu. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2023. 14(3). P. 657–669. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v14.3\(67\).05](https://doi.org/10.14505/jemt.v14.3(67).05).